

BP WINCENTY URBAN

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 22:1971MSZAŁ Z XVI WIEKU Z LASKOWIC OŁAWSKICH
W JĘZYKU POLSKIM

Śląsk zachował i przekazał czasom współczesnym niewątpliwie piękne zabytki języka polskiego na czele z głośnym zdaniem w *Księdze Henrykowskiej*. Do ciekawych przekazów nie tylko pod względem liturgicznym, ale i językowym należy zaliczyć mszał sporządzony w języku polskim a pochodzący z kościoła protestanckiego w Laskowicach Oławskich na Dolnym Śląsku. Jego autorem jest Szymon Figuliusz Polanczyk. Na karcie 210 tegoż mszału jest podane o autorze i czasie powstania mszału, i to własnoręcznie przez samego autora: „Simon Figuliusz polanczyk na ten czas fararz w Laskowicach u pana Ernesta pretwica. Amor Christi M.D.LXXIII”. Mszał powstał więc w r. 1573.

Nauka polska nie zajęła się dotychczas bliżej tym mszałem jako zabytkiem liturgicznym i językowym. Interesował się nim przez dłuższy czas ks. Władysław Smereka, profesor nauk biblijnych Nowego Testamentu Seminarium Metropolitalnego w Krakowie.

Pierwszą wiadomość o istnieniu tego mszału, ale niedokładną, bez uwzględnienia języka, podał Zygmunt Justus Ehrhardt w dziele pt. *Presbyterologie des Evangelischen Schlesiens* (w cz. 2 na s. 217), wydanym w Legnicy w 1782 r. Autor ten wspomniał, że pod r. „circa 1587” kaznodzieją w Laskowicach Oławskich był „Simon Figulius Polanczyk”. Równocześnie podał on o Polanczyku, że „Nach Anzeige des aeltesten Kinchen-Buchs zu Lasskowitz hat er, unter Ern. v. Prittwitz auf Lasskowitz, 1587 die Episteln und Evangelia in ein afastes Buch zusammen geschrieben”. Data odnośnie powstania mszału, podana przez Ehrhardta, jest błędna. Ehrhardt zaznaczył jednak inny szczegół ważny dla nas na terenie Laskowic Oławskich, mianowicie to, że „der Gottesdienst wird in dieser Kirche jedesmal, abwechselnd, in polnischer und deutscher Sprache gehalten” (s. 217).

Ehrhardt przypomniał też w swej pracy, że z chwilą rozwoju protestantyzmu w Księstwie Brzeskim, który szczególnie umacniał się na tych terenach od r. 1534, Laskowice Oławskie dziurzyli w swym ręku panowie z rodu von Prittwitz. Był to ród stary i głośny w Polsce i na Śląsku, który opowiedział się za protestantyzmem. Już w pierwszej połowie XVI w. protestantyzm miał być zaprowadzony w Laskowicach Oławskich.

Ernest von Prittwitz w 1579 r. był radcą w Księstwie Legnickim oraz namiestnikiem (Landes-Hauptmann) w Oławie.

Wymieniony mszał zdeponował w Bibliotece Kapitułnej we Wrocławiu w 1970 r. ks. Franciszek Krosman, proboszcz w Laskowicach Oławskich. Mszał ten liczy

289 kart. Posiada wymiary 21 cm × 31,5 cm. Oprawę naprawiono i cały rękopis zakonserwowano w 1970 r. Pozostawiono naskórek pierwotnej oprawy, mający ornament roślinny i linijny oraz wytłoczony napis „Missale, S[imon] F[igulius] P[olanczyk], Anno 1589”.

Stosowany w mszale język jest przede wszystkim polski, rzadziej zachodzą, i to późniejsze, dodatki w języku niemieckim. Jest też kilka tekstów w języku łacińskim.

Dla ilustracji i charakterystyki mszału jako zabytku języka polskiego w XVI wieku przytoczymy ważniejsze teksty. I tak karta pierwsza rozpoczyna się następująco: Pierwsza Niedziela w adwent. Pan Bog będziss s wami. Resp. y s duchem Twoim. Oratio: Modlmy sie. Wssechmogący boże, Oycze niebieski, my ubodzi ——. Amen. K. 1v.: Dominica 1 in Adventu. Rom. 13. Rzecz Święta z Epistoly Pawła Świętego do Rzymian; k. 2: Mathei 21. Pan bog będziss s wami. R. I s duchem twoim. Ewanielia święta napisana przez Matussa świętego. R. Chwała tobie miły Panie. Na kartach 3—7 zawarte są teksty na drugą, trzecią i czwartą niedzielę Adwentu; k. 9 podaje teksty „na dzień narode[ń]nia panskiego”.

Po k. 11 jest luka z powodu wydarcia 6 całych kart. Dopiero na k. 12v. jest: In die s. Stephani; k. 14: Na dzień Świętego Jana Ewanjelisty; k. 16v.: In die Innocentium. W dzień młodziankow albo dziątek nie winnych; k. 20: W niedzielę po bzym narodzeniu; k. 22v.: Na dzień nowego liata; k. 23v.: Niedziela po nowem liecie; k. 25: Na dzień trzech Królów Świętich; k. 28v.: Niedziela piwrsza po trzech kroliech; k. 32: Niedziela druga po trzech krolech. Dalej podane są teksty na k. 35—43 na niedziele 3, 4, 5 po Trzech Królach; k. 39v.—40 są czyste; k. 43: Niedziela Septuagesima; k. 47: Niedziela Sexagesima; k. 57: Niedziela piwrsza w post; k. 72: Niedziela jagnięca; k. 75: Na Zielonij czwartek; k. 79: w wielki piątek. Na k. 95 jest inny tekst z nutami i odmienny charakter pisma od poprzedniego: Tymze obyczajem wziął tess y kielych, gdy wieczerał, dziękował y dawał ym ten mowiąc: Pyeycie z tego wszyscy, ten kielych jest nowy Testament w moyey krwy, która za wass wylana będzie, na odpuszenie grzychow, to czyncie kielykroc pyc będziecie, na moje Pamiątkę.

K. 95v.: Collecta Pogrzebowa; k. 96 podaje dalszy ciąg „parascheue”; k. 96v. ma nuty i tekst „Oycze nass”. Na k. 97 zapisała późniejsza ręka: Begräbniss Collecta; k. 98: Na Świętą Wielebną wielką noc; k. 99v.: W poniedziałek wielkanocny; k. 103: W wielkanocny wtorek; k. 105: Quasimodo geniti; k. 107: Dominica Misericordia, dominica secunda post pascha; k. 114: In die Ascensionis; k. 117v.: In die pentecostes; k. 120v.: W poniedziałek świąteczny; k. 124: Na dzień Niedzieli Troyce Świętey; k. 127: Niedziela piwrsza po S. Troyci; k. 136: Na dzień poświęcenia Koscioła, albo na kiermass.

K. 190v. ma inny charakter pisma i zawiera „Canon”: Przissedl dzien pozywania chleba przasnego ——.

Od k. 191 rozpoczyna się znowu pismo pierwotnej ręki i podaje „Officium de Corpore Christi”.

K. 192v.: Canon. Modlitwa, którą ma Minister mowic sam u siebie post Canonem: O miły Panie Jesu Kriste, ktoris z poruczenia Boga Oyca Twego niebieskiego ——.

K. 193: Verba Coenae: Nass Pan miły Jesus Kristus tey nocy, ktorey wydan był, wziął chleb y uczyniwssij dzieki Oycu swemu niebieskiemu, lamał y rozdawał zwolennikom swoim, rzeknąc: Wezmcie, iedzcie, to jest Ciało moje, ktore za wass wydane będzie, to czyncie na pamiątkę moię.

K. 193v.: Także też y po wieczerzi, wziął kielich, y uczyniwssy dzięki Oycu swemu Niebieskiemu, podał zwolennikom swoim, y rzekł, weźmcie, a piycie s tego wssyscy, toc iest krew moia nowego testamentu, ktora za wass y za wielu ich wy-lana będzie na odpusszenie grzechow, to czyncie ilekrokolwiek pic będziecie, na pamiątkę moię.

K. 195: Germanice Officium de Corpore Christi.

K. 197v.: Późniejsza zapiska: Niesspor Polski. Inchoat. Anno 1666 ——. Minister: O Boze, pospiess sie ku mnie, abys mnie wyrwal ——.

K. 198: Nuty i słowa konsekracji po niemiecku.

K. 204: Nuty i tekst prefacji po polsku (Prefacio de Nativitate Domini Jesu Christi) i inne.

K. 210: Poczynaią sie modlitwy Episstoly y Ewanielie na Święta uroczyste, ktore sie czytaią przez rok caly.

K. 211: W dzien Świętego Jędrzeja [oraz innych świętych].

K. 221: W dzien Oczyszczenia pyunny Mariey; k. 226: Na dzien Zwiastowania panny Marijey; k. 235: W dzien Świętego Jana krzciciela [i innych].

K. 260v.: Ta letania ma być mowiona albo spiewana dla rozmaitey potrzeby. Kirije Eleison ——; k. 266v.: Przed collectami wierssyki. W Adwent. Na gody; k. 269 Nuty i tekst: Niebieski krolu, milosierny boze; k. 269v.: Kollecta czasu wojny Od Okrutnego Turczyna. 1593; k. 273v.: Modlitwy Przeciwno Turczynowi, ktore sie mogą czytać w kosciele y przed Epistolami; k. 278v.: Modlitwa po kazaniu; k. 279. Confessio Polonica: Wszehmogaci dobrotliwi Boze, Oycze nass niebieski, ja ubogi a grzessni czlowiek ——; k. 280—281: Modlitwy po polsku i po niemiecku pisane inną ręką; k. 286: Porządek jako sie jutrznia odprawiać ma; k. 287: Ordnung wie die Christ Nacht pfliget gehalten zu werden.

Autor opisanego mszału XVI wieku z Laskowic Olawskich na karcie 210 wyznał: Christus spes mea et porcio mea in terra viventium.

Sądzymy, że przy dzisiejszych zainteresowaniach liturgicznych, związanych z odnową II Soboru Watykańskiego i dążeniami ekumenicznymi, dobrze i celowo jest przypomniać ten ciekawy zabytek rękopiśmienny ówczesnej polszczyzny i liturgii.

O. JANUSZ H. ZBUDNIEWEK ZP

NOWA KSIĄŻKA O POLSKICH ZNAKACH WODNYCH

Pod koniec 1969 r. badacze kultury materialnej, archiwiści i bibliotekarze, a w szczególności historycy papiernictwa otrzymali nową cenną pozycję i pomoc w postaci dzieła o polskich znakach wodnych*. Omawiana publikacja, jak wiele

* Omówienie publikacji — Jadwiga Siniarska-Czaplicka: Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku. Wrocław 1969 Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii